

COMPETITIVITATEA ECONOMIEI NAȚIONALE ÎN PROCES DE RENAȘTERE

Margareta BRADU

Lector universitar,

Universitatea de Stat din Moldova,

Chisinau, Republica Moldova

e-mail: mg.bradu@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-4789-3881>

Șocurile economice și de sănătate ale anului 2020 au avut un impact negativ asupra calității vieții și a modului de trai ale milioanele de gospodării, activități de afaceri perturbate, și au provocat o recesiune economică mondială de nedescris. În prezentul articol autorul cercetează factorii de influență asupra renașterii competitivității economiei naționale, care a avut de suferit în urma pandemiei, nu numai la noi în țară dar și în toată lumea. Acum toate țările sunt puse în fața noilor condiții și sunt în căutarea căilor de reanimare atât socială cât și economică, de aceea competitivitatea economică poate fi acel proces care ar duce la restabilirea economică post-pandemie. Rămâne doar ca fiecare țară să-și selecteze acei factori forte care ar duce la renașterea competitivității economiei naționale. Republica Moldova, pentru a da start procesului de renaștere a competitivității economice trebuie să facă investiții în reînnoirea sistemului de educație, a sistemului de sănătate și trebuie de elaborat noi metode de motivare pentru a menține și a atrage talentele plecate peste hotare înapoi în țară.

Cuvine-cheie: competitivitatea economiei naționale, capital uman, piețele de mâine, valoarea capitalului uman, Indicele Capitalului Uman.

THE COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE PROCESS OF BEING REBORN

The economic and health shocks of 2020 have had a negative impact on the quality of life and livelihoods of millions of households, disrupted business activities, and an indescribable global economic recession. In this article, the author investigates the influencing factors on the rebirth of the competitiveness of the national economy, which suffered from the pandemic, not only in our country but also in the world. Now all countries are facing new conditions and are looking for ways to revive both social and economic. Therefore, economic competitiveness may be the process that would lead to post-pandemic economic recovery. All that remains is for each country to select those strong factors that would lead to the rebirth of the competitiveness of the national economy. The Republic of Moldova, in order to start the process of rebirth of economic competitiveness, must invest in the renewal of the education system, the health system and new methods of motivation must be developed in order to maintain and attract the talents gone abroad, back to the country.

Keywords: competitiveness of the national economy, human capital, tomorrow's markets, value of human capital, Human Capital Index.

COMPÉTITIVITÉ DE L'ÉCONOMIE NATIONALE EN PROCESSUS DE RENAISSANCE

Les chocs économiques et sanitaires de 2020 ont eu un impact négatif sur la qualité de vie et le mode de vie de millions de ménages, des activités commerciales perturbées et une récession économique mondiale indescrivable. Dans cet article, l'auteur étudie les facteurs d'influence sur la relance de la compétitivité de l'économie nationale, qui a souffert de la pandémie, non seulement dans notre pays mais aussi dans le monde entier. Maintenant, tous les pays sont confrontés à

de nouvelles conditions et cherchent des moyens de relancer à la fois la société et l'économie, c'est pourquoi la compétitivité économique peut être le processus qui mènerait à une reprise économique post-pandémique. Il ne reste plus qu'à chaque pays à sélectionner les facteurs forts qui conduiraient à la relance de la compétitivité de l'économie nationale. La République de Moldova, pour entamer le processus de renaissance de la compétitivité économique, doit investir dans le renouvellement du système éducatif, du système de santé et développer de nouvelles méthodes de motivation pour garder et attirer des talents étrangers dans le pays.

Mots-clés: *compétitivité de l'économie nationale, capital humain, marchés de demain, valeur du capital humain, Indice du Capital Humain.*

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В ПРОЦЕССЕ ВОЗРОЖДЕНИЯ

Экономические потрясения и огромные проблемы в области здравоохранения в 2020 году оказали негативное влияние на качество жизни и средства к существованию миллионов домашних хозяйств, нарушили деловую активность и привели к неописуемой глобальной экономической рецессии. В данной статье автор исследует факторы, влияющие на возрождение конкурентоспособности национальной экономики, пострадавшей от пандемии, не только в нашей стране, но и во всем мире. Теперь все страны сталкиваются с новыми условиями и ищут способы возрождения как социальных, так и экономических, поэтому экономическая конкурентоспособность может стать процессом, который приведет к восстановлению экономики после пандемии. Все, что требуется, - это каждой стране выбрать те сильные факторы, которые приведут к возрождению конкурентоспособности национальной экономики. Республика Молдова, чтобы начать процесс возрождения экономической конкурентоспособности, должна инвестировать в обновление системы образования, системы здравоохранения и в разработке новых методов мотивации, чтобы поддерживать и привлекать таланты из-за рубежа, чтобы содействовать возвращению в страну наших сограждан.

Ключевые слова: *конкурентоспособность национальной экономики, человеческий капитал, рынки завтрашнего дня, ценность человеческого капитала, Индекс Человеческого Капитала.*

Introducere

Șocurile economice și de sănătate ale anului 2020 au avut un impact negativ asupra calității vieții și a modului de trai ale milioanele de gospodării, activități de afaceri perturbate, și o recesiune economică mondială de nedescris. Criza accelerată, cât și efectele celei de-a patra Revoluție industrială privind comerțul, abilitățile, digitalizarea, concurența și ocuparea forței de muncă, a evidențiat deconectările între sistemele economice și reziliență socială. În acest moment, este crucial să nu reflectăm doar despre cum să revii cel mai bine la creștere, dar și cum am putea construi economii mai bune care se îmbunătățească rezultatele pentru oameni și planetă. Această problemă a fost abordată în ediția specială a Raportului de Competitivitate Globală – 2020 „care

ne oferă baza pentru a sprijini atât de profund reflecțiile reale ale societăților contemporane, oferind factorilor de decizie politici și priorități în trei perioade de timp: acele priorități care au apărut înainte de criză, acele priorități care sunt critice pentru revigorarea pe termen mai scurt și prioritățile care sunt esențiale pe termen lung pentru rezultate mai bune pe protejare, prosperitate și durabilitate în viitor [8].

Problemele provocate de COVID-19 au influențat procesele economice în toată lumea, indiferent de nivelul de dezvoltare economică și de nivelul de competitivitate atins până la pandemie. Acum țările lumii sunt puse în fața noilor condiții și sunt în căutarea căilor de reanimare atât socială cât și economică.

Competitivitatea economică poate fi acel proces care ar duce la restabilirea economică post-pandemie, rămâne doar ca fiecare țară să-și selecteze acei

factori forte care ar duce la renașterea competitivității economiei naționale.

Abordarea conceptului de competitivitate

Sensul competitivității pentru diferiți economiști este diferit. Reieșind din faptul că conceptul de competitivitate este multidimensional și se utilizează atât la nivel de întreprindere, entitate și industrie, totuși cel mai important este să studiem cum o țară poate deveni competitivă?

Prin urmare, sunt diferite aspecte ale competitivității

Conceptul de competitivitate a fost întotdeauna supus unui mare interes atât pentru cercetători, cât și pentru persoanele implicate în practică.

Cu toate acestea, utilizarea frecventă a termenului nu se bazează întotdeauna pe conținutul științific dar este expus din esența și înțelegerea diferită a cuvântului și acest lucru provoacă o mulțime de neînțelegeri și contradicție bazată pe interpretarea terminologică subiectivă.

Cele mai multe abordări ale competitivității naționale date de Aiginger, K. (1998) se concentrează asupra determinantilor acesteia: productivitate, costuri de producție reduse, avans tehnologic, rate ridicate de creștere economică [1, pp. 159-188].

Pentru M. Porter, *Competitivitatea înseamnă, în esență, productivitate* [6]. Dar după Krugman, există sinonimie între competitivitate și productivitate, ceea ce face din primul concept unul redundant și creează un cerc vicios: productivitatea este un concept intern, care reflectă nivelul, eficienței economice, care poate fi atât cauza, cât și efectul unui nivel ridicat al competitivității naționale [4].

În plus, competitivitatea națională poate fi rezultatul unor practici comerciale neloiale, precum protecționism ori subevaluarea monedei naționale, fără a fi însoțite în mod necesar de creșterea productivității.

O altă viziune asupra competitivității apare ca „*Competitivitatea națională ca indice compozit al*

performanței economice. În indicele competitivității Globale, elaborat de Forumul Economic Mondial (WEF), competitivitatea reprezintă ”un sistem de factori, politici și instituții care determină nivelul de productivitate al unei țări” [10], grupați în trei subindeci și ponderați diferit, în funcție de stadiul de dezvoltare al unei țări. La rândul său, nivelul de productivitate al unei țări influențează nivelul creșterii economice și cel al bunăstării, în termeni de venit pe cap de locuitor.

În așa mod, după cum reiese din definiția WEF, indicele competitivității globale are la bază aceeași sinonimie între competitivitate și productivitate, urmărind de fapt identificarea și măsurarea factorilor critici ai productivității/competitivității (WEF, 2006; 2007; 2008; 2009). Gregoir și Maurel(2002) au arătat că se poate obține o altă ierarhie doar prin utilizarea unor ponderi obținute prin regresie diferite de cele utilizate de către WEF, fiindcă competitivitatea este dependentă de stadiul specific de dezvoltare al unei țări [3].

Porter (1990) descrie „patru stadii de dezvoltare, care determină patru tipuri succesive ale competitivității, cu determinanți specifici: stadiul de competitivitate bazat pe factori (resurse naturale, forță de muncă cu calificare redusă, nivel tehnologic scăzut), cel bazat pe investiții, și cele bazate pe inovare și bunăstare (primele trei asociate de Porter cu dezvoltarea progresivă a avantajelor competitive, iar ultimul cu declinul acestora pentru toți determinanții diamantului). Factorii competitivității naționale se află, prin urmare, în strânsă relație cu stadiul de dezvoltare al unei țări, ambele constituind bazele oricărui cadru strategic național de competitivitate”. Reieșind din situația economică în întreaga lume, cât și din situația în care se află Republica Moldova, considerăm că este necesar urgent de elaborat Strategia Națională de Dezvoltare a Competitivității.

După Cho și Moon (2000), „*Competitivitatea înseamnă balanță comercială echilibrată, creșterea exporturilor sau a cotelor de piață* [2, pp. 5-19].

În viziunea noastră, echilibrarea balanței comerciale, a volumului ridicat al exporturilor sau a creșterii cotelor de piață internațională, este ca un rezultat a dezvoltării competitivității unor întreprinderi, dar competitivitatea economiei naționale trebuie studiată și promovată în interiorul țării în toate domeniile, cum ar fi: educație, cultură, artă, cercetare, inovații etc. și ca rezultat să se îmbunătățească calitatea vieții umane.

În alte accepțiuni propuse, „competitivitatea înseamnă realizarea anumitor obiective macroeconomice - creștere economică, venituri pe cap de locuitor, ocupare, bunăstare” etc. De exemplu, definiția dată competitivității de OCDE [7] stabilește o relație directă între creșterea exporturilor de bunuri și servicii și nivelul de trai (ca venit pe angajat). Trabold (1995) ierarhizează patru niveluri ale competitivității naționale: a) capacitatea de a exporta; b) atractivitatea pentru investițiile străine directe; c) capacitatea de adaptare la schimbările pieței; d) capacitatea de a câștiga. Primele trei niveluri sunt factori pentru ultimul nivel, considerat obiectiv final al competitivității naționale, și calculat ca PIB pe cap de locuitor [9, pp. 169-183].

Aici am putea concluda că confuziile în terminologie și probleme cu definirea competitivității nu sunt deloc motive pentru eliminarea termenului sau ignorarea analize practice și previziuni ale competitivității diferitelor entități economice (întreprinderi, state).

Din contra, în perioada post-covid apare o necesitate de a reînnoi conceptul de competitivitate cât și de a găsi noi factori și căi de utilizare a acestora pentru menținerea competitivității. Economia de piață este economie competitivă și, prin urmare, teoriile noi trebuie să ia în considerare și noile condiții socioeconomice în care se vor dezvolta economiile naționale în continuare. De aceea, considerăm că competitivitatea economiei naționale trebuie de cercetat ca un proces complex care are loc în economii-

le contemporane în condițiile de libertate economică și concurență.

Creșterea importanței competitivității poate fi explicată și prin integrarea economică continuă și globalizarea, care necesită de asemenea, o creștere constantă a forței competitive. Dezvoltarea poate fi realizat numai prin consolidarea competitivității a tuturor instituțiilor sociale, în special a întreprinderilor și structurilor guvernamentale, precum și diverse organizații publice reprezentând diferite grupuri de interese.

Am putea menționa că avem nevoie de o nouă gândire, de noi pași progresivi pentru a încorpora politici transformative, investiții îndrăznețe și noi inițiative în cercetarea științifică fundamentală pentru a da o nouă renaștere a competitivității economiei naționale ca un proces socioeconomic de lungă durată influențat de capitalul uman. O astfel de abordare necesită curaj viziune și un echilibru nuanțat pe termen lung. În acest sens, în Raportul competitivității globale din 2020 (ediție specială) se stipulează patru zone profund interconectate care trebuie să devină țintă pentru toate țările care vor să devină competitive.:

1. economice - creștere, renaștere și transformare;
2. munca, - salarii și crearea de locuri de muncă;
3. educație - abilități și învățare;
4. diversitate, incluziune, echitate și Justiție socială.

Aceste patru platforme combină perspective, standard și acțiune, platforma servește ca accelerator pentru liderii care susțin soluțiile emergente, piloți și parteneriate și vine sub devizul „Reconstruind mai bine” [8].

În timp ce prioritatea imediată este de a răspunde crizei de sănătate, în acest moment timpul oferă, de asemenea, o oportunitate unică de a reflecta asupra motorului fundamental al creșterii și productivității, care s-au degradat de la criza financiară și până la moment aproape în toate țările lumii. Este de aseme-

nea, un moment pentru a determina modul în care ne putem modela sistemele noastre economice în viitor, astfel încât acestea să fie nu doar productiv, ci și ar duce la mediu durabilitate și prosperitate comună.

Provocările promovate pe termen lung pe întreaga planetă, reieșind din direcțiile de dezvoltare a competitivității, sunt - „productivitate”, „oameni” și „planetă”.

Pentru realizarea acestor provocări avem nevoie de a ne formula anumite priorități, și anume:

a. priorități care reies din analiza istorică înainte de criza sănătății;

b. priorități necesare repornirii economice, dincolo de răspunsurile imediate la criza COVID-19, în timp ce încorporează oameni și planeta în politici economice (renaștere peste următorii 1-2 ani);

c. priorități și politici necesare pentru a reporni sistemele economice pe termen lung aleargă pentru a obține prosperitate durabilă și favorabilă incluziunii în viitor (transformare în următorii 3-5 ani) [8].

Pentru Republica Moldova este important să elaboreze Strategia de dezvoltare a competitivității economiei naționale în care ar fi fundamentate aceste priorități propuse de Forumul Economic Mondial. Totodată este necesar de a dezvoltă cele recomandări care ne le propune acest forum, anume în strategie nu într-un șir de hotărâri și foi de parcurs care se contrazic atât în noțiuni, cât și în metodologie de evaluare a rezultatelor obținute.

În Raportul global al competitivității - 2020 sunt stipulate următoarele recomandări care sunt grupate în patru domenii de acțiuni, și anume:

1. reînvierea și transformarea mediului favorabil,
2. reînvierea și transformarea capitalului uman,
3. reînvierea și transformarea piețelor,
4. reînvierea și transformarea ecosistemului de inovare.

În ceea ce privește reînvierea și transformarea mediului favorabil, acesta depinde direct de mediul instituțional. În acest context, guvernele ar trebui să

acorde prioritate îmbunătățirii capacității de gândire pe termen lung și îmbunătățirii mecanismelor de livrare a serviciilor, inclusiv o mai mare digitalizare a serviciilor publice. În faza de transformare, guvernele ar trebui să lucreze pentru a se asigura că instituțiile publice care încorporează o guvernanta puternică, principală și pentru a recâștiga încrederea publicului servind cetățenilor, dar nu intereselor proprii.

Capitalul uman - capacitățile și abilitățile indivizilor și populațiilor - este un factor cheie al prosperității economice și al productivității. Poate fi dezvoltat asigurându-se că indivizii sunt capabili să mențină o sănătate bună și că dețin abilități și capacități la cerere. Valoarea capitalului uman se realizează pe piața muncii prin ocuparea forței de muncă productive și se dezvoltă prin educație în primele două decenii ale vieții unui individ, precum și prin investiții la mijlocul carierei. În cele din urmă, un set de condiții prealabile aliniază stimulentele între lucrători și întreprinderi - menținând o legătură strânsă între salarizare și productivitate, meritocrația în remunerare și profesionalizarea în managementul firmelor ca condiții prealabile pentru o productivitate mai largă a forței de muncă.

Reînvierea și transformarea capitalului uman devine cel mai important factor care ar putea influența dezvoltarea competitivității economiei naționale, dar pentru aceasta este necesar mai întâi de restructurat sistemul învechit de educație începând de la educația timpurie, deoarece capitalul uman necompetitiv, necalificat și necreativ a devenit mai pronunțat și este susținut de sistemul de învățământ învechite.

Creșterea calificării și perfecționarea competențelor emergente, combinate cu politici active pe piața forței de muncă devine o problemă de prima prioritate pentru „piețele de mâine”.

Serviciile de sănătate, infrastructura și talentul au rămas în urmă cu două tendințe demografice domi-

nante: creșterea populației în lumea în curs de dezvoltare și îmbătrânirea populației în lumea dezvoltată.

Provocările pandemiei COVID-19 au reafirmat necesitatea să trecem dincolo de simpla asigurare a accesului de bază la educație și sănătate. De asemenea, este necesar să se treacă la politici active pe piața forței de muncă și practici de afaceri care se integrează educație și sănătate cu oportunități de formare la jumătatea carierei care se potrivesc cu nevoile pieței muncii, plase de siguranță pentru perioadele de întrerupere a forței de muncă și gestionarea forței de muncă susținute de practici bazate pe merit.

Avem nevoie de o analiză profundă a capitalului uman din țara noastră, este necesară o evaluare a acestuia și de a analiza care au fost problemele legate de capitalul uman care au apărut în ultimul deceniu?

Dacă vorbim despre nivelul de dezvoltare a capitalului uman la noi în țară, la momentul dat, acesta este evaluat prin „Indicele Capitalului Uman”, care arată legătura dintre rata de dezvoltare economică a țării și cantitatea și calitatea investițiilor care se fac în capitalul uman.

Indicele capitalului uman 2020 include datele privind sănătatea și educația pentru 174 de țări, acoperind 98% din populația lumii până-n martie 2020 și prezentând nivelul de referință pre-pandemic. În raportul prezentat de Grupului Băncii Mondiale la 16 septembrie 2020, se stipulează că, „Pe parcursul ultimului deceniu, valoarea ICU a Moldovei a crescut puțin de la 0,56 până la 0,58 datorită investițiilor făcute în educație, protecție socială și asistență medicală. Este necesar de continuat și de direcționat mai bine investițiile în aceste domenii pentru ca moldovenii să-și atingă potențialul lor uman deplin [5].

Indicele măsoară distanța fiecărei țări până la frontiera sănătății și studiilor complete pentru un copil născut în prezent și cuprinde mărimea între 0 și 1,(max.). Scorul de 0,58 pentru țara noastră înseamnă

că noi pierdem aproape jumătate din potențialul economic viitor.

Pe primul loc în clasamentul privind potențialul dezvoltării umane se situează Singapore, cu un punctaj de 0,88, fiind urmat de Coreea de Sud, Japonia, Hong Kong și Finlanda [11].

Aici am putea concluziona că Singapore ocupă primul loc și în Raportul global al competitivității pentru anul 2019, cea ce ne arată o legătură directă dintre capitalul uman și competitivitate.

Lipsa talentelor a devenit mai pronunțată și susținută de sisteme de învățământ învechite. În ultimul deceniu, dezvoltarea capitalului uman în economiile avansate a stagnat, deși o serie de economii în curs de dezvoltare au făcut investiții în modernizarea de bază a sistemelor de educație și formare continuă rezultatele n-u fost cele așteptate. În economiile dezvoltate și în curs de dezvoltare, lipsurile de talente rămân mari, sistemele de educație locale sunt din ce în ce mai învechite și mobilitatea internațională are limite. De exemplu, în 2019 față de 2008, capacitatea de a importa talente în lume a scăzut cu 17% în economiile avansate și 12% în economiile emergente. Adecvarea sistemelor de învățământ secundar local pentru a satisface nevoile de ocupare a forței de muncă este evaluată la 59 de puncte (din 100) în economiile avansate și 42 de puncte (din 100) în economiile emergente și în curs de dezvoltare.

În mod similar, adecvarea învățământului terțiar pentru a satisface nevoile de angajare este evaluată la 68 de puncte (din 100) în economiile avansate și 55 de puncte (din 100) în economiile emergente și în curs de dezvoltare. În cadrul agregatului, aceste cifre au cunoscut puține schimbări în ultimii ani. Sistemele de educație terțiară sunt cele mai bine plasate pentru a răspunde nevoilor angajatorilor sunt cele din Elveția (82), Singapore (79), Finlanda (79) și Chile (71). Spre deosebire de următoarele țări, urmează: Etiopia (37), India (39), Brazilia (45), Japonia (59), Italia (62) și Regatul Unit (63). Tanzania și China

sunt printre cele mai bune îmbunătățiri, în timp ce India, Etiopia și Statele Unite au înregistrat cel mai mare declin.

Concluzii

În încheiere, generalizăm unele idei ale cercetării noastre.

În primul rând, trebuie să conștientizăm faptul că capitalul uman este acel capital pe care Republica Moldova nu îl utilizează rațional, dar acesta ar putea deveni o forță dinamică pentru a dezvolta competitivitatea sustenabilă a economiei naționale.

Pentru aceasta este necesar de a actualiza programele de învățământ la toate nivelele, începând cu educația timpurie până la învățarea pe tot parcursul vieții.

În al doilea rând, trebuie de ajustat legislația muncii pentru o noua economie și folosirea noilor mecanisme de dezvoltare a abilităților și menținerea talentele în țară pentru a dezvolta competitivitatea economiei naționale.

În al treilea rând, avem nevoie de o nouă gestionare a sistemului de sănătate, pentru a fi capabili să facem față provocărilor viitoare de asistență medicală în așa fel ca speranța de viață și calitatea vieții umane să fie pe prim plan în tot sistemul.

Deci, dezvoltând capitalul uman și abilitățile acestuia în conformitate cu noile cerințe ale pieței de muncă de mâine, menținând și atrăgând talentele în țară, economia noastră ar deveni competitivă și atractivă pentru tânăra generație pe viitor.

Bibliografie

1. AIGINGER, K. *A Framework for Evaluating the Dynamic Competitiveness of Countries*, on *Structu-*

ral Change and Economic Dynamics, Elsevier Science, 9/1998, pp. 159-188. 1998.

2. CHO, D.S. și MOON, H-C. *A nation's international competitiveness in different stages of economic development*, *Advances in Competitiveness Research*, 6(1), pp. 5- 19. 1998.

3. GREGOIR, F. și MAUREL, S. *Les indices de compétitivité des pays: interprétation et limites*, on *compétitivité*, raport pentru Conseil d'Analyse économique, La Documentation Française, Paris. 2002.

4. KRUGMAN, P.R. *Competitiveness - A Dangerous Obsession*, *FOREIGN AFFAIRS*, MARTIE-APRILIE. 1994.

5. Pandemia COVID-19 dezvăluie importanța investițiilor în capitalul uman din Moldova, menționează Banca Mondială. [online]. Disponibil: <https://www.worldbank.org/ro/news/press-release/2020/09/16/covid-19-pandemic-unveils-the-importance-of-investing-in-human-capital-in-moldova>

6. PORTER, M.E. *The competitive advantage of nations*, Free Press, New York. 1990.

7. *Technology and the Economy: The Key Relationships*, OCDE, Paris, 1992.

8. *The Global Competitiveness Report 2020*. [online]. Disponibil: https://ccir.ro/wp-content/uploads/2014/11/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf

9. TRABOLD, H. *Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Volkswirtschaft*, on *Deutsches Institut Wirtschaftsforschung, Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung*, 2/1995, Dunker & Humblot, Berlin, pp. 169-183. 1995.

10. World Economic Forum. *The Global Competitiveness Report 2009-2010*, World Economic Forum, Geneva. În: WEF, 2009.

11. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=8104>. Moldova ocupă abea locul 75 din 157 de țări la capitolul dezvoltării umane.